

3. Dvasingumas žmogaus pasaulyje / Spirituality in the Human World. Kolektyvinė monografija. Antrasis papildytas leidimas. ISBN 978-9955-20-598-2. // Sudarė ir parengė J.Kievišas ir R.Kondratienė / Redkolegija: akademikas A.Gaižutis ir kt. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2011. – 468 p.

4. Обобщение. Iš: Ugdymo dvasingumas. Kolektyvinė monografija. ISBN 978-9955-20-739-9. Sudarė ir parengė J.Kievišas. / Redkolegija: akademikas A.Gaižutis ir kt. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas. 2012. С. 519 - 528.

5. Растрюгина А.Н. Концепция современного музыкального образования / Общее музыкальное образование в Литве: развитие и направления. Монография. ISBN 978-9955-20-770-2.– Вильнюс: Литовский эдукологический университет, 2012. С. 308 – 310.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Растрюгіна Алла Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою вокально-хорових дисциплін і методики музичного виховання КДПУ ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: оновлення вітчизняної музично-педагогічної освіти, система вищої мистецької освіти в країнах зарубіжжя, формування професійно-особистісних якостей сучасного фахівця-музиканта, використання інноваційних технологій в мистецькому освітньому просторі, впровадження педагогіки свободи в систему підготовки сучасного фахівця-музиканта.

УДК 378.637.016: 78.03 (477)

ПРЕДСТАВНИКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ XX СТОЛІТТЯ

Володимир ЧЕРКАСОВ (Кіровоград)

Постановка проблеми. Створення нової концепції художньо-естетичного виховання дітей та молоді вимагає вивчення досвіду науковців, котрі стояли у витоків музично-педагогічної освіти і відшукували та запроваджували такі форми, принципи, методи і засоби музично-естетичного виховання, які уможлилювали ефективність масового музичного виховання. Узагальнення та запровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів цих підходів та концепцій є актуальним і своєчасним.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями Е.Абдулліним, О.Апраксиною, Д.Кабалевським, Л.Масол, О.Михайличенком, О.Ніколаєвою, О.Олексюк, В.Орловим,

М.Осенневою, О.Отич, Г.Падалкою, О.Ростовським, Л.Школяр досліджено розвиток музично-освітньої системи і масового музичного виховання у ХХ столітті, виявлено вплив різних підходів і концепцій на музично-естетичне виховання молоді. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, дає змогу визначити вплив музично-просвітницької діяльності О.Апраксиної, Н.Гродзенської, О.Раввінова, М.Румер, Ю.Юцевича на становлення і розвиток масового музичного виховання дітей і молоді в першій половині ХХ століття.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні основних положень музично-просвітницької діяльності музикантів-педагогів ХХ століття, з-поміж яких: О.Апраксина, Н.Гродзенська, О.Раввінов, М.Румер, Ю.Юцевич.

Виклад основного матеріалу. ХХ століття увійшло в історію як період позитивних змін і якісних новоутворень у галузі музично-педагогічної освіти, період пов'язаний з появою нових постатей в музично-освітній системі. Чільне місце серед музикантів-педагогів того часу займають О.Апраксина, Н.Гродзенська, О.Раввінов, М.Румер, Ю.Юцевич.

Марія Олександрівна Румер (1988–1981) – професор, кандидат мистецтвознавства, відомий діяч в галузі музичної освіти, автор системи музичного виховання на основі музично-ритмічних рухів. На професійне становлення М.Румер вплинули педагогічні ідеї засновника ритмічної системи музичного виховання швейцарського педагога і композитора Еміля Жак-Далькроза. У Халлераульському Інституті ритміки (Німеччина) вона оволодівала методикою ритмічної та пластичної імпровізації.

Після 1917 року М.Румер активно працює в музичному відділенні Наркомпросу, де розроблялися нові навчальні плани й програми для різних навчальних закладів. Тут вона знайомиться з Н.Брюсовою, Б.Яворським, С. і В.Шацькими, надає методичну допомогу та узагальнює досвід роботи співробітників Станції Наркомпросу, проводить заняття з ритміки з вчителями, які проходили перепідготовку.

1919 року за рекомендацією А.Луначарського очолює факультет дошкільного виховання Інституту ритмічного виховання. З 1924 року переходить на роботу в Московську державну консерваторію ім. П.І.Чайковського, а 1930 року стає деканом музично-педагогічного факультету, де кафедрою музичного виховання завідувала В.Шацька. Як декан факультету, М.Румер надавала великого значення спеціальній музичній підготовці студентів та засвоєння ними психолого-педагогічних дисциплін. До роботи зі студентами вона залучала відомих педагогів-музикантів, композиторів, виконавців, серед яких:

М.Раухвергер, Л.Баренбойм, І.Пономарьков, Д.Локшин. Педагогічну практику студенти проходили в Н.Гродзенської.

Широка ерудиція та професіоналізм дали змогу М.Румер орієнтуватися в загальних питаннях музичного виховання, але предметом її спеціального дослідження була ритміка й музична грамота. 1934 року вийшов з друку навчальний посібник «Методика художнього виховання в школі», у якому науковець наголошує: «Основне завдання ритміки в плані музичного виховання – дати можливість дітям найбільш повно сприйняти музику за допомогою рухів» [3, с. 41].

1935 року М.Румер захистила кандидатську дисертацію, у якій довела значення музично-ритмічних рухів у вихованні дітей та розвитку їхнього творчого потенціалу засобом занурення у складний світ музичних образів.

Правомірно називають М.Румер «учителем учителів». Вона проводила заняття й консультувала викладачів, котрі працювали з дітьми у Центральному Будинку художнього виховання дітей. Крім того, разом з Б.Тепловим, Н.Брюсовою, К.Головською брала участь в експериментальній роботі з розвитку творчих здібностей дітей у процесі співів, рухів під музику, слухання, вивчення музичної грамоти та творення музики. За результатами експерименту 1938 року проведено конкурс «у якому на вірші М.Лермонтова написали музику 262 учні. 40 пісень написано на вірші «Сосна» та «Белеет парус одинокий» [6, с. 111].

Науковець уважала, що у дітей необхідно виховувати свідоме ставлення до музики через засвоєння основних понять і засобів музичної виразності. «Одним із завдань вивчення музичної грамоти є виховання свідомого ставлення до музики, її змісту, усвідомлення її виразних засобів. Музично-теоретичні знання не є самоціллю. Вони допомагають глибше сприймати музику: усвідомлювати її, а відповідно, легше засвоювати і краще виконувати», [7, с. 125] – наголошувала дослідниця. Знання про музику повинні стати результатом свідомого сприймання музики і спостереження за нею.

Досліджуючи загальні питання музичного виховання, М.Румер багато уваги приділяла сприйманню музики, вихованню «емоційного відгуку на музику, а також свідомого ставлення до змісту і характеру музичного твору, музичного образу, засобів музичної виразності» [4, с. 52]. Педагог наголошувала на зв'язок музики з життям і навколишнім середовищем, а мету музичного виховання вона визначала у формуванні музичної грамотності, яку повинна давати загальноосвітня школа.

З 1947 року М.Румер очолювала сектор музики НДІ художнього виховання СРСР, брала активну участь в організації та проведенні науково-практичних конференцій та «Педагогічних читань», започаткованих 1947 року. Вона відкривала нові імена в музичній

педагогіці, віднаходила вчителів-новаторів, котрі своєю самовідданістю і любов'ю до дітей виховували почуття прекрасного, здатність до перетворення дійсності за законами краси і справедливості.

М.Румер автор навчальних посібників, методичних розробок, статей з проблем музичного виховання, а саме: «Музыка и ритмика в детском саду» М., 1926; «Музыкальная грамота на основе пения» М., 1927; «Методика художественного воспитания в школе» М., 1934; «Методика преподавания пения в школе» М., 1952; «Музыкальное воспитание и обучение в школе» М., 1955; «Книга по пению. Учебник для учителей 1-го класса» М., 1955; «Уроки пения в 5-м и 6-м классах. В помощь учителю» М., 1960; «Пение. Учебник для 4-го класса» М., 1964; «Методические рекомендации к учебнику пения 1-4 классов» М., 1968.

Надія Львівна Гродзенська (1892–1975) – педагог-музикант, кандидат педагогічних наук, відомий діяч у галузі музично-педагогічної освіти. Н.Гродзенська вела уроки співів у одній з базових шкіл НДІ художнього виховання (Москва). *На своїх уроках вона намагалася створити такі умови, щоб діти не тільки слухали, а також розуміли музику.* Атмосфера поваги до дітей, високий рівень загальної й музично-педагогічної культури, художність, емоційність, творча наснага завжди панували на її уроках.

В основу концепції Н.Гродзенської покладена проблема слухання музики. Нею розроблено та обґрунтовано методіку слухання музики, яка містить наступні етапи: вступне слово вчителя, саме слухання, аналіз твору, повторне слухання. Метод слухання музики Н.Гродзенської полягає в «пізнанні» музичних творів. Процес «пізнання» дає позитивний результат у тому разі, коли слухач за допомогою певних характеристик пізнає музичний твір і відносить його до того чи іншого жанру.

Науковець порівнювала процес слухання музики з формою сонатного алегро, котра містить наступні етапи: вступ, експозиція, розробка, реприза і кода. Подібно до такого підходу будується послідовність слухання музики. Н.Гродзенська вибагливо ставилася до відбору матеріалу, який діти слухають на уроках, і вважала, що це повинні бути тільки високохудожні твори, за допомогою яких учитель спроможний формувати ціннісні орієнтації слухачів.

В основі слухання музики містяться твори композиторів світового рівня. «Музыка цих композиторів звучить і в процесі слухання, і під час співу, і в розділі музичної грамоти», [2, с. 49] – наголошувала дослідниця творчості Н.Гродзенської Л.Данилевська. Під час слухання музики педагог намагалася розвивати музичну пам'ять учнів і нагромаджувати слухові уявлення. Засвоєння музичного матеріалу відбувалося від простого до складного. «Подолання труднощів відкривало шлях до набуття того, що визнано доступним» [2, с. 49].

Н.Гродзенська дотримувалася і намагалася не «тиснути» на дітей при розучуванні пісні. Цей процес проходив природно, спочатку діти слухали пісню, підспівували, а потім відшліфовували складні місця. На цьому етапі учні висловлювали своє ставлення до розучуваної пісні, обговорювали її за змістом. Пісня звучала на фортепіано, як інструментальний твір, потім співала Н.Гродзенська, за нею співали учні, потім знову вчитель. Такий методичний прийом сприяв усвідомленому засвоєнню нотного матеріалу.

У процесі роботи над музичним твором Н.Гродзенська завжди намагалася активізувати творче мислення дітей, звертала увагу на характеристику мелодії, засоби музичної виразності, пропонувала дітям проспівати головну тему інструментального твору. За такого підходу, учні засвоювали не тільки нотну грамоту, а й намагалися співати інтонаційно чисто і виразно. Цей комплексний підхід поєднувався з повагою до дитячих суджень і висловлювань щодо інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичних творів. Н.Гродзенська вважала, що повинен бути індивідуальний підхід до кожної дитини і намагалася вислухати і підтримати думку кожного учня.

Насамкінець, неможливо не сказати про те, що *Н.Гродзенській було притаманно високий рівень педагогічної і виконавської майстерності.* Вона прекрасно володіла музичним інструментом і могла проілюструвати будь-яку частину музичного твору і робила це по пам'яті. Педагог була переконана, що гра на уроці з листа обмежує можливість спілкування з аудиторією. Вільне володіння музичним матеріалом уможливило використання різноманітних методичних прийомів заохочення і заглиблення у зміст музичного образу або усвідомлення виразних засобів і характеристик головних дійових осіб.

З огляду на сказане, необхідно зазначити, що досвід у галузі теорії і методики музичної освіти Н.Гродзенської широко використовують музиканти-педагоги різних країн. *Науковцем закладено концептуальні основи музичної педагогіки і обґрунтовано процес слухання музики учнями масових загальноосвітніх шкіл, що стало підґрунтям створення нових концепцій музично-естетичного і художньо-естетичного виховання молоді.*

Н.Гродзенська надала можливість вивчати та використовувати свій досвід у наступних публікаціях: «Слушание музыки в начальной школе (I-IV классы)» М., 1962; «Школьники слушают музыку» М., 1969.

Ольга Александрівна Апраксина (1910–1990) – доктор педагогічних наук, професор, відомий педагог ХХ століття, яка вплинула на формування музично-педагогічної думки і розвиток музичної педагогіки і методики музичного виховання в СРСР.

Після закінчення 1936 року Московської консерваторії по класу М.Раухвергера працювала деканом музично-педагогічного факультету Свердловської консерваторії. У Московській консерваторії О.Апраксина познайомилася з В.Шацькою, яка завідувала на той час кафедрою музичного виховання. В.Шацька вплинула на подальше становлення О.Апраксини як педагога і науковця.

З 1940 року О.Апраксина працює викладачем Московської консерваторії. Після успішного захисту 1947 року кандидатської дисертації вона працює старшим науковим співробітником, а з 1959 року – заступником директора з наукової роботи НДІ художнього виховання АПН СРСР. З 1968 року О.Апраксина очолює кафедру співу і методики його викладання у Московському державному педагогічному інституті ім. В.І.Леніна. 1971 року захищає докторську дисертацію, у якій обґрунтовує теорію та узагальнює історичний досвід музичного виховання в загальноосвітніх школах Росії (кінець ХІХ – початок ХХ століття).

Доцільно наголосити на тому, що *О.Апраксина підготувала плеяду науковців, котрі в різних регіонах колишнього Радянського Союзу в другій половині ХХ століття проводили активну наукову і практичну роботу з музично-естетичного виховання молоді.* Вони і зараз очолюють інститути і кафедри, досліджують і суттєво впливають на розвиток музично-педагогічної освіти в країнах Центральної Європи.

На кафедрі О.Апраксина викладала методику музичного виховання, керувала дипломними роботами студентів й опікувалася педагогічною практикою майбутніх учителів. *Відчуваючи потребу в написанні підручника для студентів з вивчення курсу методики, вона узагальнює власний і колективний багаторічний досвід роботи з молоддю, і 1983 року виходить з друку підручник з курсу «Методика музичного виховання».* Це було перше видання, написане відповідно до програми, розрахованої на студентів педагогічних інститутів.

Цінним є те, що *науковцем з історичного погляду узагальнено досвід музичного виховання в російській школі другої половини ХІХ – початок ХХ століття, визначено основні підходи до становлення музичного виховання в загальноосвітній школі.* О.Апраксина охарактеризувала урок музики в системі шкільної освіти та запропонувала їхню класифікацію, яка знайшла найбільше поширення в шкільній практиці.

На особливу увагу заслуговує інтерпретація науковцем змісту уроків музики відповідно до нової програми Д.Кабалевського з конкретними методичними рекомендаціями, поясненнями та узагальненнями. Крім того, вона дає характеристику масовим і гуртковим формам роботи з музично-естетичного виховання молоді. Зрештою, педагогом презентовано сучасні погляди на основні види

діяльності на уроці, з-поміж яких: сприймання музики, хоровий спів та вивчення основ музичної грамоти.

О.Апраксина узагальнила основні тенденції дитячого музичного виховання в сучасному світі, проаналізувала головні концептуальні підходи щодо організації уроків і проведення позакласної роботи в окремих узятих країнах Європи і Америки.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що науковець систематизувала і узагальнила досвід музично-естетичного виховання молоді й розвитку музично-педагогічної освіти у ХХ столітті, обґрунтувала методологічні засади музичної педагогіки в системі загальної музичної освіти.

Серед наукових праць О.Апраксиної, які вважаються орієнтирами в музичній педагогіці є: «Музыкальное воспитание в русской общеобразовательной школе» М., 1956; «Очерки по истории художественного воспитания в советской школе» М., 1956; «Методика музыкального воспитания» М., 1983; «Из истории музыкального воспитания» М., 1990.

Олександр Григорович Раввінов (1902–1976) – провідний фахівець у галузі музично-хорового виховання в Україні, співробітник лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки України.

О.Раввінов досліджував проблему естетичного виховання на уроках співів у загальноосвітніх школах в 50-х – 70-х роках ХХ століття. Головна увага науковця зосереджувалася на методиці розучування пісенно-хорового репертуару. Це сприяє вокально-хоровому розвитку учнів, формуванню естетичних почуттів і моральних якостей. На конкретних прикладах О.Раввінов доводить методику розучування пісні та умовно виділяє чотири етапи зазначеного процесу: ознайомлення з піснею, засвоєння музичного і літературного тексту, робота над технікою художнього виконання, завершальна художня доробка. Крім того, він розробив форми і методи навчання нотної грамоти. О.Раввінов запровадив методики зарубіжних педагогів, серед яких: абсолютна система сольмізації та болгарська «Столбіца».

Слушно зазначити, що науковець приділяв увагу добору репертуару вчителем як засобу успішного музично-хорового виховання. «Вдало підібраний репертуар допомагає зацікавити учнів, вплинути на них, сприяти вихованню в них кращих моральних й естетичних почуттів», [5, с. 60] – відзначав дослідник. При доборі репертуару, наголошував О.Раввінов, необхідно зважити на такі особливості, а саме: діапазон, теситура, складність в інтонуванні та диханні, темпі, ритміці, фактурі викладу матеріалу.

До наукового доробку Г.Раввінова можна віднести такі праці: «Уроки співів у третьому класі» К., 1961; «Методика хорового співу в

школі» К., 1969; «Виховання інтонаційно злагодженого співу в учнів першого класу загальноосвітньої школи» К., 1976.

Юрій Євгенович Юцевич (1932–2009) – педагог, науковець, організатор музично-педагогічної освіти в Україні.

Після закінчення Київського державного педагогічного інституту ім. М.Горького працював асистентом на кафедрі музики, потім інспектором-методистом Управління ВНЗ Міністерства освіти України. Ю.Юцевич відповідав за діяльність створених музично-педагогічних факультетів при педагогічних інститутах, розробку навчальних планів з підготовки вчителів музики і співів, науково-педагогічних кадрів, методичне забезпечення навчального процесу, проведення конференцій, нарад, семінарів з питань удосконалення фахової підготовки спеціалістів. Він був упорядником науково-методичних збірників «Музика в школі», присвячених проблемам музично-естетичного виховання школярів і розрахованих на вчителів музики загальноосвітніх шкіл, студентів і викладачів педагогічних училищ та педагогічних інститутів.

З 1983 року Ю.Юцевич працював у лабораторії естетичного виховання НДІ педагогіки України, керував дисертаційними дослідженнями аспірантів, висловлював власну позицію з проблем музичної педагогіки і підготовки музично-педагогічних кадрів на симпозіумах, семінарах, конференціях.

Для вчителів музики загальноосвітніх шкіл і шанувальників музичного мистецтва Ю.Юцевич уклав *«Словник-довідник» музичних термінів, у якому пояснюється значення близько 2500 термінів з теорії, історії музики, музичного виховання, загальної та музичної психології та педагогіки, вокального мистецтва, хорознавства, інструментознавства, фольклору тощо.*

У науковому доробку Ю.Юцевича близько 120 публікацій, серед яких виокремлюємо: «Словник музичних термінів» К., 1971; «Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу» К., 1998; «Традиції української співацької школи і творчий розвиток студентів» К., 1999; навчальні програми з дисциплін: «Постановка голосу», «Основи вокальної методики», «Вокальний клас», «Основи наукових досліджень».

Висновки. У ХХ столітті в музично-педагогічну освіту прийшли музиканти-педагоги, серед яких були О.Апраксина, Н.Гродзенська, О.Раввінов, М.Румер, Ю.Юцевич, котрі розробляли і впроваджували в практику роботи загальноосвітніх шкіл нові концепції та підходи, які сприяли підвищенню ефективності музично-естетичного виховання дітей і учнівської молоді. Це був період розробки концептуальних засад музичної педагогіки, експериментальної перевірки основних форм, принципів, методів і засобів впливу музики на свідомість і поведінку учнівської молоді. Перспективи подальших наукових пошуків

умотивовані вивченням концепцій інших науковців і музикантів-педагогів, котрі працювали у зазначений період і суттєво впливали на теорію і практику музично-естетичного виховання молоді.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение» / О.А. Апраксина. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
2. Данилевская Л. Основные принципы музыкального воспитания Н.Л. Гродзенской / Музыкальное воспитание в школе. Вып. 10: Сборник статей. Сост. О.Апраксина / Л. Данилевская. – М.: Музыка, 1975. С. 46-71.
3. Методика художественного воспитания в школе: Учебное пособие для педагогических техникумов и высших педагогических учебных заведений /Под ред. С.Н. Луначарской. М.,1934, – 138 с.
4. Методические рекомендации к урокам музыки в общеобразовательной школе. – М.: Музыка, 1971. – 286 с.
5. Раввінов О.Г. Методика хорового співу в школі /О.Г. Раввінов. – К.; Муз. Україна. 1969. – 129 с.
6. Румер М.А. О детском музыкальном творчестве. Из истории вопроса / Из истории музыкального воспитания: Хрестоматия /Сост. О.А. Апраксина / М.А. Румер. – М.: Просвещение, 1990. С.109-113.
7. Румер М.А. Методика преподавания пения в школе / М.А. Румер. – М., 1952. – 134 с.
8. Юцевич Ю.Є.Музыка. Словник-довідник / Ю.Є. Юцевич. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 352 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін, формування естетичної культури особистості.

УДК 371.124:51

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Ірина АКУЛЕНКО (Черкаси)

Постановка проблеми. На сучасному етапі ситуація в українському освітньому просторі характеризується зміною поглядів на цілі й завдання